

Po Lipniški dolini na Gorenjskem

Skrite slovenske Benetke in kroparska dediščina

Darja Zemljič

Skoraj cela Slovenija je lepa in zanimiva in letos, ko odkrivamo njene skrite koticke še bolj kot minula leta, nas bo pot odnesla tudi v kakšne turistično manj razvite in zato prezrte kraje, med kakršne sodi Lipniška dolina na Gorenjskem. Skrta pod Jelovico, na desnem bregu Save, ob potoku Lipnice, ki se pri Podnartu zlije v to največjo slovensko reko, nudi zavetje pred poletno vročino in priključje v spomin, da pozimi v teh krajih zlasti v preteklosti življenje ni bilo lahko. Zato je med Kroparji nastal rek, da ima leto le dva letna časa – julij, avgust in zimo.

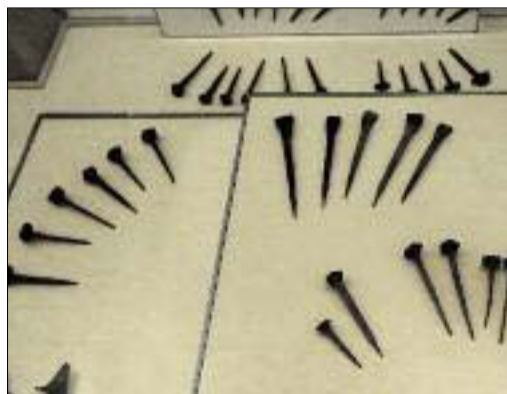
Ob potoku Lipnica je vrsta manjših naselij in zaselkov, prvi večji ob vstopu v dolino iz Radovljice je Lancova, čeprav po prebivalstvu še vedo skromna, Kamna Gorica z nekaj nad 500 in Kropa z okrog 800 prebivalci. Oba

V rake ujeta Lipnica v Kamni Gorici

Zaradi 20 mostov in številnih kanalov je Kamna Gorica dobila ime Slovenske oz. Male Benetke.

V Kropi so ročno izdelovali več kot 120 vrst žbljev.

Kropa z nekdanjimi kovaškimi hišami, stisnjenimi ob Lipnici.

Desno: Edina ohranjena Šparovčeva kovačnica je bila navdih za Župančičevo Žebljarsko.

kraja sta znana po fužinarski in kovaški preteklosti in sta med sabo večkrat tekmovala, zato so ostale poleg stavbne in tehniške dediščine tudi številne anekdote in zgodbe kot del nesnovne etnološke dediščine. Ena od njih govori, da je kamnogoriški župnik v času pomanjkanja vaščanom obeh krajev podaril kravo, vendar so domačini pojedli vse meso, Kroparjem pa je ostala le juha – in od takrat se med seboj zmerjajo z bauharji in župarji.

Novinarje je po tej še skriti poti, ki nedvomno ponuja priložnost za razvoj turizma, kar potrjujejo prvi nastali glampingi, kampi, saj so v teh krajih zanimivi vodni športi pa tudi turistične kmetije in zasebna prenočišča, popeljal Slavko Mežek, glasbeni pedagog in zborovodja iz Kroke, predvsem pa kulturni »multipraktik« in predsednik gibanja Kultura – Natura Slovenija. Ves dan nam je po poti odstiral zgodbe, ki se skrivajo za obeležji in rojstnimi hišami v teh krajih rojenih znamenitih Slovencev ter skritih dvorišč, nekatere med njimi so tudi tragične. Da bi zgodbe Lipniške doline predali bralcem in jih povabili na obisk, je pripravil zanimivo pot za Društvo turističnih novinarjev Slovenije. Pogled proti Lipniški dolini, zlasti v luknji skrito Kropo, vabi na raziskovanje že iz gostilne Kunstelj v Radovljici, v kateri strežejo goste že od leta 1937, in od tam je najbližji dostop v Lancovo, kjer je sotočje Save Dolinke in Save Bohinjke. Žal ostaja neurejeno zaradi nasprotnih stališč med Civilno iniciativo Rešimo sotočje in podjetnikom Igorjem Boncljem, ki načrtuje tukaj gradnjo kampa za 500 do 600 gostov. Nedaleč od sotočja je tudi jez za dovajanje vode nekdanji Cajhnovi žagi, v kateri so žagali ves les, posekan na Jelovici.

ŠPAROVČEVA KOVAČNICA NAVDIH ZA ŽEBLJARSKO

Po nekaj kilometrih pa vstopimo v Kamno Gorico, kjer se ujame oko najprej na vodne rake – lesene vodne kanale, v katere je speljana Lipnica, da je poganjala vodo nekdanjih 16 vodnih koles za kovaštvo. Ker je preko vode, ki teče v zelo lepih kamnitih kanalih med hišami, kar 20 mostov, je dobila Kamna Gorica tudi ime Male Benetke. Najmočnejši pečat pa je kraju seveda vtisnilo kovanje žbljev, ki ga ne bi bilo brez vode in železove rude. To so revni domačini nabirali po okoliških hribih in jo na začetku topili kar na prostem in kasneje v fužinah. Ker v okolici skorajda ni rodovitne zemlje, so prebivalci teh krajev večinoma živeli v pomanjkanju hrane, ki so si jo pripravljali kar na skupnih ognjiščih v kovačnicah. Začetki železarstva v teh krajih segajo v 14. stoletje, zlato obdobje

Stare hiše ob gasah so ponekod dobile tudi nove prebivalce, eno najstarejših in najbolj uničenih sta preuredila z veliko občutka za staro in lepo Dušan Kopušar in Ana Cecilia Prezn Kopušar, ki vodita Kulturno umetniško društvo La Casa de Kamna in to je poskrbelo za notranjo prenovo Mežnarje. Zakonca sicer živita v Trstu, kjer je Ana Cecilia, po rodu Argentiška, profesorica latinskoameriške književnosti. Njen oče Juhan Prezn pa je kot prvi prevedel Prešernove poezije v španščino.

fužinarstva je trajalo do 18. stoletja in počasi tonilo v 19. stoletje.

V Kamni Gorici je bilo včasih 12 kovačnic oziroma vigenjc za kovanje žbljev, ohranjena pa je le še Šparovčeva kovačnica. V njej so kovali različne izdelke iz železa vse do 2. svetovne vojne, v potoku ob njej pa sta se vrteli dve vodni kolesi. V bližini tega vigenjca stoji tudi zdaj zapuščen graščina Kappusovih, nekoč bogate družine, ki je bila leta 1693 zaradi zaslug za razvoj fužinarstva povzdignjena v plemiški stan. K njim je zahajal na obisk tudi Oton Župančič in dobil navdih za pesem Žebljarska. V središču vasi je vaška lipa, pod katero so se zbirali domačini, sedaj je tam še maketa vigenjce. Lep razgled na cel kraj je iz Mežnarje na hribčku, v kateri je od 2014 krajevni muzej za ohranjeno črno kuhinjo. V tem kraju pa se je rodilo kar nekaj znanih Slovencev – slovenski buditelj dr. Lovro Toman, poslanec v dunajskem državnem zboru, slikar Ivan Varl in politik dr. Lovro Pogačnik.

KROPA IN RAZGLEDNI JAMNIK

V središču Kroke je plac in na desni strani Kroparice so velike fužinarske hiše, na levi pa Gosposka gasa. Hiša z najbolj zanimivim imenom je Foušritnica, ki ga je dobila po

tem, ker je v njeni veži na skupnem kurišču kuhalo več žena. Vsako žebljarsko stanovanje namreč ni imelo svoje kuhinje, v teh hišah pa je živelo skupaj tudi več kot sto ljudi, in ker so bile ženske zaradi revščine med seboj zavistne, kaj imajo v loncih, je nastalo to smešno ime.

V Kropi je na vrhuncu železarstva delovalo kar 19 vigenjcev, ki so prenehali delati zaradi pomanjkanja rude, kovači pa so ustanovili v 19. stoletju žebljarsko zadrugo. Tudi te uspešne zgodbe je bilo konec z industrializacijo. Z žblji se tako v Kropi »ukvarjajo« samo še v žebljarskem muzeju.

V vigenjcih so, povedo v muzeju, ki je urejen v tipični fužinarski Klinarjevi hiši, ročno izdelovali več kot 120 vrst žbljev, največ so jih kovali za železnico, zadnji ročno kovani so bili planičarji za gorske težke čevlje, izdelovati so jih prenehali po koncu 1. svetovne vojne. Izdelava žbljev se je preselila v danes prav tako zaprto tovarno Plamen, ob prenehanju dela katere je otrpnil tudi kraj. Prebivalcev, ki bi potomcem in turistom predajali zgodbe, je zelo malo.

V Kropi je po propadu tradicionalnega zaživilo umetno kovaštvo, ki pa daje kruh le malo domačinom. Najbolj znan umetniški kovač je bil mojster Joža Bertoncelj, zbirko njegovih

del imajo v Kovaškem muzeju, napisal pa je tudi Kroparske zgodbe. Poleg fužin in žbljev je za Kropo, ki leži v jami, značilno tudi pomanjkanje svetlobe jeseni in pozimi. Do nje se je bilo treba povzpeti na lep razgledni Jamnik s cervvijo Primoža in Felicijana, revni kovači pa so menda po okoliških kmetijah koldovali tudi zaradi pomanjkanja hrane.

PREDELAVA NA KMETIJI TURK V ROVTAH

Za domače pridelke in dobrote poskrbijo na okoliških kmetijah, toda pravi prostor za kmetovanje se začne šele zunaj kroparske »luknje«, na Dobravah in v sosednjih Rovtah, kjer smo obiskali kmetijo Turk. Turkovi so nekdanje dve kmetiji združili v eno in imajo 10 ha obdelovalne zemlje ter 25 ha gozda. Redijo nekaj dojlj in govejih pitancev, ki jih delno predelajo v salame, imajo še pridelavo in predelavo sadja ter 36 čebeljih panjev. Jabolka in hruške iz travniških nasadov grede v sokove, žganja, likerje z zeliščji, krlje, čipse, od čebeljih pridelkov pa imajo poleg medu še cvetni prah in propolis. Na kmetiji delata gospodar Ivo, ki je nekoč delal tudi v kroparskem Plamenu, ter njegova žena, oba sta sedaj že upokojena, tu pa živijo še njuni otroci, vendar naslednika med njimi še niso izbrali.

Ivo Turk v prodajalnici s številnimi izdelki iz sadja in medu